

ШАЙТАНАТ

ЎЗБЕК БЕСТСЕЛЕРИ

Тоҳир Малик

ШАЙТАНАТ

Қисса

Тўртинчи китоб

«SHARQ» НАШРИЁТ-МАТБАА
АКЦИЯДОРЛИК КОМПАНИЯСИ
БОШ ТАХРИРИЯТИ
ТОШКЕНТ – 2013

УЎК 821

КБК 84(5Ў)6

М - 22

512.133-31 - Ўзбек адабиёти

М - 22 **Малик Тоҳир.**Шайтанат: Қисса (4-китоб). – Т.: “Sharq”,
2013 – 496 б.

Катта шаҳарга донғи кетган қўшиқчи тунда уйга қайтади-ю, кўксига пичоқ қадалган хотинини кўради. Гарчи қотилликка алоқаси бўлмаса-да, айбини бўйнига олади. Оғишга ҳукм этилиб, ўлиб кетишни истаydi. Аммо жиноятчилар тўдаси бошлиғининг аралашуви билан у отувга ҳукм этилмайди. Қамокдан юрагида қасос ўти аланга олган ҳолда чиқади ва қасос ола бошлайди.

ISBN 978-9943-26-053-5

	Alisher Navoiy
2016/102	nomidagi
4813	O'zbekiston MK

УЎК 821

КБК 84(5Ў)6

ISBN 978-9943-26-053-5

Бисмиллаҳир Роҳманир Роҳийм

“Эй Одам фарзандлари, шайтон ота-онангизнинг авратларини ўзларига кўрсатиш учун устларидан либосларини ечиб, жиннатдан чиқарганидек, сизни ҳам фитнага солмасин. Албатта у (яъниким, шайтон алайҳилаъна) ва унинг ёрдамчиларни сизни ўзингиз кўрмайдиган томондан кўриб туради. Биз, албатта, шайтонларни нймон келтирмайдиганларга дўст қилганмиз”.

“У (яъниким Оллоҳ) бир гуруҳни хидоят қилди. Бошқа гуруҳга йўлдан озиш ҳақ бўлди. Чунки улар Оллоҳни кўйиб, шайтонларни ўзларига дўст тутдилар, ҳамда ўзларини, албатта, хидоят топувчилар деб ҳисоблайдилар.”

(“Аъроф” сурасидан маъно таржима.)

Худовандо, на қилдим турфа ёздам,
Шаётин макри бирлан йўлдан оздим.
Пушаймонман паришон ўтган ишдан.
Баҳору тийра моҳ ёзу қишдин.

(Сўфий Оллоҳёрнинг “Саботул оҷизийн” китобларидан.)

Борлиқ оламларни яратиш баробаринда бизларни – одам болаларини йўқдан бор қилган, иймон, маърифат, илму адаб, ҳикмат баҳш этган, ўзининг ваҳдати зотини, асмаи сифатини бизларга – қулларига билдирган Холиқи даҳрга мадҳу таҳсинларимиз ва шукрларимиз бўлсин.

Раҳим ва Раҳмон ҳабиби, оламлар нури, олимлар фари бўлмиш Муҳаммад мустафо соллаллоҳу алайҳи васалламга салоту салом ва таҳиййат бўлсин.

Муҳтарам пайғамбар афандимизнинг азиз авлодларига, хонадонлари аҳлига, дин йўлида ёрдамчилари, дунёи охиратда содиқ ёрлари мартабасидаги улуғ биродарларига саловотлар бўлсин. Ва жами анбиё саловатуллоҳи алайҳим ва авлиёи киром руҳларига восил бўлсин ва биз мискинлардан рози ва ҳушнуд бўлсинлар. Инша Аллоҳ, омиён. Аммо баъд:

Шукрларимиз бўлсинким, неча йиллардан бери шайтонга тобе олам аҳволининг баёни баҳонасида сиз муҳтарам китоб муҳиблари билан биргамиз. Сизлардан бениҳоя миннатдорманким, саховатингизни аямага-

нингиз ҳолда бир ожиз ва нотавон банда сабаби билан қоғозга туширилган мазкур битикдаги саҳвул-қаламга кечиримли бўлдингиз, узрларимизни эътиборсиз қолдирмадингиз. Яна бир қувончимиз шуки, шайтон васвасасига берилмоқлик, шайтонга қарши жиҳодда мағлуб бўлмоқлик оқибати Сиз – азизларни лоқайд қолдирмади. Сиз билан биз “Фалончи кўшним (ёки ҳамкасбим, ёки қариндошим) менинг душманим”, дейишга одатланганмиз. Мен буни бир оз ўзгачароқ тарзда баён қилган бўлардим. Сабабки, Одам боласининг Одам боласига душманлиғи дуруст эмасдур. Одамнинг ягона душмани – иблисдур! Иблисининг энг зўр қуроли – нафсдур! Демакки, биз душманни атрофимиздан эмас, ўз вужудимиздан, ўз руҳимиздан изламоғимиз жоиз. Буюрилмишким, “ла-тазанил холқа бимизаника, ваззин нафсака би мизонил қавм”. Маъноси будирким: “Халқни ўз ўлчовинг ила ўлчамагил, билъакс, ўз нафсингни қавм (халқ) ўлчови (мезони) ила ўлчагил”. Шунга бизлар амал қилсак, хидоят йўлидан тоймасмиз, инша Аллоҳ.

Тўртинчи китобга жамланувчи фикрларни қоғозга тушириш аввалида айрим изоҳларни баён этмоққа ҳожат сезилди. Дастлабки умидимиз – воқеалар баёнини уч китобга жамлаш эди. Учинчи китобда умидга еткурган Тангримизга шукрлар қилганимиз ҳолда асарга сўнгги нуқта қўйилганини маълум этиб эдик. Яширмаймиз, дастлабки аҳдга биноан ўзимизни зўрлаган ҳолатда асарни якунлагандай бўлиб эдик. Ана шу зўракилик талабчан китобхонларимизга маъқул келмабди. Учрашувларда, мактубларда асар якун топмагани хусусида танқидий фикрлар билдирилди. Шу кезлари гиёҳвандлик оқибатлари муаммолари хусусида ҳужжатли фильм учун маълумотлар тўплашга тўғри келди. Мазкур жараён ҳам асарни давом эттиришга даъват этди. Бизни энди ҳижолатга солаётган бир сабаб бор: “Бемаза қовуннинг уруғи кўп бўлар”, деганларидек, асарнинг чўзилиши оқибатида Сиз – азизлар ҳафсаласини пир қилиб қўймасак бўлгани... Начора, яхши умид билан яна қўлга қалам олдик, раҳмли Парвардигоримиздан хайрли ниҳоясига етказмоғини сўраймиз.

Муножотимиз будир:

Илоҳо Парвардигоро! Иззатинг ва жалолинг ҳаққи, анбиёю мурсалин ва авлиёи солиҳийн ва уламои ро-

сихийн разийаллоху анхум ажмаийн арвохи шарифлари хурмати, биз заиф ва гуноҳкор кулларингни ҳам бу қавмдан бенасиб қилмагил ва ул хос наслиданким, буларга насиб этдинг, бизларни ҳам маҳрум қилмагил. Ва шаръий амалларимизни гуноҳларимизга каффорот айлалгил ва сўнгги нафасда иймонимизни шайтон макридан ўзинг сақлагил. Омийн йа Роббал ʼаламийн!*

Шундан сўнг Ҳақ таоло инояти билан баёнларимизни бошлармиз, биъавниллоҳи таоло.

---

* Фаридддин Аттор ҳазратларининг лафзларидан фойдаландик. Оллоҳ у зотдан рози бўлғай.

I б о б

1

Лаҳтак булутлар қитмирлиги туфайли яйраб нур тарата олмаётган куёш, шом киришини кутмаёқ бота қолгандай бўлди. Тонгда эса беғубор осмон умидида қайта бош кутардию яна булутлар шумлигига учради. Олмония куёшининг тайинсизлигига, файзсиз тонглари-га Манзуранинг чидаши оғир кечди. Зотан, унинг қалби шу куёш каби ожиз ҳолатда эди. Гарчи ўгилларининг тўйидан кўнгли равшанлашган бўлса-да, хавотир булутларининг чақинидан бағри куйиб турарди.

Эри Асадбекнинг, қизи Зайнабнинг аянчли аҳволдан беҳабар бўлса-да, ўзига ҳам номаълум бир туйғу кўнглини ғашлик булути билан чирмаб турарди. Асадбекнинг телефонда тўнг оҳангда гаплашиши уни ажаблантирмас, бу ҳолатга йиллар бўйи кўникиб кетган эди. Уни эзаётган нарса бошқа – эри ҳар сафар “уйга қайтишга шошилма”, – деб гапни қисқа қилади. Қудалари эса “Қачон қайтасизлар?” деб очик айтишмаса ҳам кўз қарашларидан шу маъно сезилиб турарди. Ўгиллари нигоҳида ҳам шу савол зухур эди. Маъсума аёл саволга жавоб қайтаришга қодир бўлсамиз эди, бу ерда бир он ҳам қолмасди.

Қанотлари қайрилган эмас, қирқиб олинган қуш ҳолатидаги Манзура тунда куёш балкишини кутган нота-вон каби эридан ҳар дақиқада бир мужда кутарди.

“Манзура қамокдаги мажҳум ҳолатида эди”, дейилса юмшоқроқ айтилган бўлади. Чунки мажҳум озодликка қачон чиқишини билади, шу кунни, соатни, орзиқиб кутади. Кутиш ҳам у учун бир саодат. Ҳар тунда ёстикқа бош кўйиб ҳар тонгда кўз очишининг ўзиёқ бир бахт. Манзура эса яна қанча тунд тонгларни мусофирликда қаршилашини билмайди.

Ўзини қафас темирларига уравериб қанотларини мажруҳ этган қуш аҳволидаги Манзуранинг дарди қудаларига аён эди. Шу боис кўнгил хиралиги тарқаб,

дилга бир ёруғлик мўралармикин, деган мақсадда Швецарияга сафар қилишни таклиф этишди. Меҳмоннинг ихтиёри мезбонда бўлгач, Манзура нима дея оларди? Ўғиллар онадаги ташвиш булутини нари ҳайдаш ниятида Алп тоғларининг беназир гўзаллигини мадҳ этишди. “Боланинг кўнгли далада” деганлари балки шудир. Ҳозир ғойибдан бир овоз келиб “жаннат эшиклари сенга очилади, кирасанми ё уйингга борасанми?” дейилса у ҳеч иккиланмай уйга қайтмоқни ихтиёр этарди. Зотан, аҳли оилага муҳаббат ҳам иймоннинг гўзал бир кўринишидир.

Икки ўғли, икки келини, Гулузор бегим ҳамроҳлигида мақталган ерларга борган Манзуранинг зимистон кўнглига равшанлик мўралай олмади. У фарзандлари кичиклигида Нанайга бир неча марта чиққан, сув омбори қурилиб, қишлоқ бузилгач, анчагача кўнгли вайрон бўлиб юрган эди. Кейинчалик Маҳмуднинг хотини билан бошқа қишлоқларга ҳам чиқди, Шохимардонга ҳам борди. Бироқ, дастлаб чиққанида дилига ўрнашгани учунми, бошқа жойларни Нанайга ўхшата олмади. Швецария Алплари деб ном чиқарган, дунёдаги мана ман деган бойларнинг севимли масканига айланган бу қорли тоғлар унинг ақлини лол қила олмади. Тўғри, у ёзлокқа чиққан, қорли тоғларнинг ҳавосидан эса нафас олмаган эди. Маҳмуднинг хотини “Опа, болларни олиб Чимёнга чиқайлик, чена учиб келишсин”, деганида “Қишнинг совуғида тоғда бало борми?” деб унамаган эди.

Келинлари билан ўғилларининг яйраб чанғи участканларини кўриб ҳам кўзлари қувонди, ҳам “булар ўқишяпти, десам чанғи учишдан бўшашмаган шекилли” деган фикрга келди. Манзура “ўғилларим чанғи учишни шу ерда ўрганишган”, деб ўйлаб янглишди. Чўлпоной билан Муштарийнинг шу ерда ўрганганлари айни рост. Абдусамад билан Абдуҳамиднинг Жамшид ҳамроҳлигида тез-тез Чимёнга чиқиб туришганидан у беҳабар эди. Болалари бир сафар ижозат сўрашганида “йиқилиб, у ербу ерини синдириб олмасин” деган хавотирда рухсат бермаган, юраги қайнаб турган ўғилларининг яширинча чиқишларини эса хаёлига ҳам келтирмаган эди.

Қорли ёнбағирдаги одамлар орасидан Манзура ўғилларини нигоҳи билан излайди. Йиқилиб тушаётганлар ўғлидай туюлиб, юрагига бир зирапча санчилгандай

сесканди. Ҳолатини сездирмасликка ҳаракат қилса-да, Гулузор бегим ундаги ҳавотирни фаҳмлаб:

– Бу ернинг қори худди пар болиш кабидир, йиқилажак ўлсангда бир ҳузурланурсан, – деб қўйди.

– Сиз ҳам учасизми? – деб сўради Манзура ажабланиб.

– О, албатта, – деди Гулузор бегим қаҳва хўплаб. – Бу шунчаки шўхлик меваси эмас, сиҳҳат учунда лозим ўларок бир амалдир.

Улар ўтирган қаҳвахона осойишта, таралаётган ёқимли оҳанг ҳам шунга мос эди. Гулузор бегим бошини эгганича ниманидир ўйлади, ҳатто ҳузурда азиз меҳмон ўтирганини ҳам унутгандай бўлди. Сўнг бошини кўтариб дераза оша ташқарига қаради-да, худди ўзига ўзи гапиргандай пастроқ овозда:

– Неки вор, хапси чўх гўзалдур, – деди. Кейин юзини қудаси томон буриб, қўшиб қўйди: – Аммо хапсидан Ватангина гўзалмишдир!

Кейинги жумлада армон зухур эди. Бирок, ўз ёнга қоврилиб юрган Манзура буни “уйингизни соғингандирсиз?” деган маънода тушуниб енгил сесканди.

Тақдир иплари фарзандлари туфайли гўё боғлангандай бўлган бу икки аёлнинг соғинчлари, армонлари бир-бирига сира ўхшамас эди. Таъбир жоиз бўлса, Ватан соғинчи Гулузор бегимга ота мерос, қон билан кирган, жон билан чиқувчи фазилатдир. Ўзининг эмас, волидайн киндик қони тўкилган Ватан тупроғига қадам қўймай, ҳавосидан нафас олмай туриб соғиниш қандай бўлишини тасаввуримизга сиғдиришимиз, баён этишимиз ғоят мушкул. Ватан – яъни ота юртни соғиниш даражаларини белгиламоқда “мусофир бўлмагунча мусулмон бўлмас”, деган ҳикматни ҳисобга олмоқ балки жоиздир? Дейдиларки, булбулни “гар олтун қафас ичра” сақласангиз ҳам сайрамас экан.

Манзурадаги соғинч ҳислари эса бутунлай ўзга. Ватан исмли ўлчовсиз туйғудан ҳоли, демоклик ноўриндир. Чунки у соғинаётган оила, ҳовли, яқинлари – Ватаннинг зарраларидир.

Яратганнинг мўъжизаларига ақл бовар қилмайди: шу каби тоғ, шу каби қор кўпгина юртларда мавжуд. Гулузор бегим айтганларидай, бу ернинг қори пар ёстикдай

юмшоғу бошқа ерники тошдай қаттиқ эмас. Эътиборли жиҳати шундаки, қорли тоғларнинг ҳар бири ўша юрт эгаси учун суюмлироқ. Шу боис ҳам Манзурани бундаги манзара лол қолдира олмади. Балки эри, қизи ҳам ёнида бўлса бу чиройни илғармиди?

Қаҳва ичаётган Гулузор бегим билан таъмсиз туюлган бўлса-да, мезбоннинг ҳурмати учун ўзини зўрлаб чой ҳўплаётган Манзурани боғлаб турувчи бир нарса бор: бу қалблардаги ҳисларни юқори мақомда баён этолмаслик, бу ҳислар тўлкинида жўш уриб суҳбатлашолмаслик ёки баҳслаша олмаслик.

Шаҳарчани айланиш ҳам, қаҳвахонада ўтиравериш ҳам Манзурани зериктирди. Меҳмоннинг ўғиллари билан шаҳар сайрига чиққанидан фойдаланган Гулузор бегим эса қизларига қўшилиб чанғи учди, кўнгил чигилини ёзиб олди. Бир ҳафта – ўн кунга мўлжалланган саёҳат Манзуранинг кўнглига қараб, уч кундаёқ ниҳоясига етди.

Швецариядан кетмай туриб Маҳмуд – Чувриндига кўнғироқ қилиб муаммони ойдинлаштироқчи бўлди.

– Маҳмуджон, акангизнинг дардини сиз яхши биласиз, келаман, деб ўзлари келмаяптилар, қайтиб кетай десам, унга унамайдилар, сиз бирон нима билсангиз айтинг, – деди.

Чувринди нима десин? Янгаси “акангизнинг дардини сиз яхши биласиз”, дейди. Зоҳирий дардини-ку билади, аммо айта олмайди. Ботиний дардини эса гумон кўзлари билан кўради. “Акам дард билан ёлғиз ўзлари олишиб, ёлғиз ўзлари мағлуб бўлмоқчилар. Янгамнинг кўз ёшлари тўкиб ўтиришларини истамаяптилар”, деб таҳмин қилади. Таҳминида озгина жон бўлса-да, хожасининг асл мақсадини у ҳам аниқ билмайди.

Сўнгги онлари яқинлашганини сезган мағрур бургут ўлимни инида кутиб олмай осмонга парвоз қилиб сўнг ўзини қоя тошларига урар экан. Чувринди хожасини ана шу бургут мисолида кўрарди. Унга фақат бир нарса: сўнгги парвознинг қачон ва қандай бўлиши номаълум эди. Чувринди буларни ҳам айта олмади. Шунинг учун:

– Акам тайёрланияптилар. Бу ерда зарур ишлар чиқиб қолди. Акамдан аввал Зайнаб борсалар керак. Бир-икки кундан кейин рухсат тегадиган бўлиб турибди, – деб қўя қолди.

Бу мужмал жавоб Манзурани қаноатлантирмай Олмонияга қайтган куннинг эртасига уйига қўнғироқ қилди. “Адаси, сиз кейинроқ келарсиз”, деган таклиф ҳамда қайтмоқлик аҳдини маълум қилиб қўйиш ниятида эди. Болохонадаги йигитнинг “Бек акам жанозага кетганлар” дейиши юрагидаги хавотир учқунини ўт олдирди.

– Кимнинг жанозаси? – деб сўради овози титраб.

Йигит “бу шумхабарни айтиш мумкинми ё йўқми?” деган мулоҳазада сукут сақлади. Аслида у “Бек акам йўғидилар-а”, деб гапни қисқа қилмоғи жоиз эди. Хаёли кутилмаган фожиа билан банд бўлгани учун беихтиёр равишда “жанозага кетганлар” деб юборган эди.

– Кимнинг жанозаси? – деб қайта сўради Манзура.

– Маҳмуд акамники, – деди йигит бир оз довдираган ҳолда.

– Қайси Маҳмуд? – Манзура “Қайси Маҳмуд” эканини англаган бўлса-да, “ишқилиб мен танимайдиган бошқа одам бўлсин”, деган илинжда қайта сўради. Йигитнинг навбатдаги сукути бу илинжга қувват бергандай бўлиб, сўнг эса ғиппа бўғиб қўя қолди: Чувриндининг фожиаси ҳақидаги шумхабар ҳушини олди.

Манзура гўшакни жойига қўйгач “кўнглимнинг хижиллиги бекорга эмас экан”, деб ўйлади. Туғишган укасидай бўлиб қолган одамнинг фожиаси дастлаб уни гангитган бўлса, сўнг ўзи яшаётган оламда ҳалокатлар тасодифий бўлмаслигини билгани учун ҳам хавотир ўтида қоврила бошлади. Эрининг сафарни пайсалга солиши, Маҳмуд – Чувриндининг икки кун аввалги мужмалроқ жавоби, ниҳоят фожиа ҳақидаги хабар юрагининг бир чеккасини жизиллатиб турган хавотир чўғига мойдек сепилиб аланга олдирган, энди бу ўтти ўчириш мумкин эмас эди. Мана шу ташвиш гулхани ундаги мутелик чегарасини бузди. Манзуранинг беором қалби уни камдан кам ҳолларда юз берувчи инкилобга даъват этди. Фақат қудаларини эмас, ўғилларини ҳам ажаблантирган ҳолда сафари якун топганини маълум қилди. “Меҳмоннинг иззати уч кун эди, тўй баҳонасида шунча қолиб кетдим, қизларимни дарров бағрингиздан юлиб олгим келмади”, деб лутф қилмоқчи бўлди-ю, аммо лабларидаги енгил титроқ, кўзларидаги паришонлик кўнгил нотинчлигини аён қилиб қўйди.

Манзураининг шу кунга қадар қайтишга шошилмаётгани қудаларга малол келмаётган бўлса-да, “у томонлар тинчликмикин, ишқилиб?” деган хавотирлари мавжуд эди. Қудаларининг қайтмоқлик ҳусусидаги аҳди бу хавотирни нари сургани билан рўпараларига айрилиқ балосини кўндаланг қилиб қўйди. “Бунча шошмасангиз, ҳали сизга тўйганимиз йўқ”, деган сохтароқ лутф қудани аҳдидан қайтара олмаса ҳам айтилди.

Юртни соғинган юраклар қалбларининг икки парчасини юлиб олиб юртга узатишди.

О, бу бахтга ташна юраклар рўпарада бало булатларининг ямлашга шай турганини билишсами эди...

Инқилобга жазм этган муштипар ўз қарори билан қайғу-аламлар кўчасига бурилганини билсами эди...

2

Бир кун олдин Асадбек ғалати туш кўрган эди.

Буну туш дейиш ҳам қийин. Машинада келатуриб бир дақиқанинг нари-берисида мизғиди. Радиода айтилаётган гапларни эшитиб турди, демак, ухлади, дейиш мумкин бўлмаганидек, туш кўрди, демоқлик ҳам ўринсиз. Балки хаёлига чакмоқ каби урилган беўхшов манзара унга тушдай туюлгандир. Манзура уйда бўлганида бориб айтарди, у йўйиб бир маъно чиқарарди... Асадбек ўзича маъно кидириб кўрди-ю, “бунақа бемаъни тушда маъни нима қилсин” деган тўхтамга келди. Унинг фикри тўғри: алоқчалоқ, маънисиз тушлар кўп кўрилади, аммо бунақаси учрамайди.

Нима эмиш, кафанга ўраб-чирмалган Асадбек тобутда ётганмиш. Тобут ҳам қизик, атрофига оқ мато ўралган эмас, шағал ташийдиган замбилга ўхшаш, ўликнинг ҳам кўнглини айнитадиган бир бало эмиш. Одам оз эмиш. Кафанланган Асадбек “Ўйнаб-кулиб юриб минглаб ошнаоғайни орттирибман-у, тобутимни кўтарадиган йигирмата дўст топа олмабман-да”, деб ўйлаб хўрлиги келибди. Тирик одам хўрланса чораси осон: бировни уриб-сўқар, ёки йиғлаб олар. Кафанланган бечора нима қилсин? Асадбек оқ сурпга эмас, алам матосига ўралганича ётаверганмиш. Бу ҳам майли, чидай оладиган манзара. То-

бут олдидаги манзара жиннининг ҳам эсини тескари қилиб юбориши мумкин.

Нима эмиш: жирканч тобут олдида кўш сурнай, кўш ноғора, кўш карнайу кўш чилдирма! Бака-бакабум авжида. Олдинда эса тўн кийиб белини боғлаган Кесакполвон ер тепиниб ўйнаб боряпти. “Ҳой аҳмоқ, – дермиш кафанланган Асадбек, – бел боғлаган одам ҳам тобут олдида ўйнайдими?” Бу саволни эшитган Кесакполвон қаҳ-қаҳ отиб кулармиш. “Тўй бўлганидан сўнг ўйнайман-да” дермиш. “Тўй? – деб ажабланармиш кафанланган Асадбек, – кимга тўй, кимга аза?” “Бизга тўй, – дермиш Кесакполвон, – сенга эса аза...” Кейин мозорга олиб боришди. Мозорми ё шаҳар ахлатхонасими – ажратиш қийин бўлган бир жой. Агар шу жойни ўликка кўрсатиб “сўнгги маконингни кўриб қўй” дейилса, ўрнидан туриб қочиб қолиши аниқ. Лекин кафанга чирмалган Асадбек чорасиз эмиш, қоча олмасмиш. Лаҳадга қўйилиб, тупроқ тортила бошлаганида қорининг тиловати эшитилмайди, билакс, яна ўша кўш сурнай, кўш ноғора авжига чиқади. Ҳамма ўйнайди-қувнайди. “Ўлик кўмишга ҳам қасам ичирвордиларинг...” деб гижинармиш лаҳаддаги Асадбек. Кейин қараса, лаҳаддаги бошқа одаммиш, ўзи қабр тепасида турганмиш. Лаҳаднинг оғзи очикмиш, пастда юзи очилиб, қиблага мойил қилиб қўйилган одамга “Ким экан?” деб қарармиш-у, аммо танимасмиш...”

Кўрганлари мана шулар. Даҳшат деса даҳшат эмас, фикрлашга, маъни қидиришга ҳам арзимайдиган тайинсиз бир манзара... Ўша онда шу фикрда эди.

Аммо эртасига Чувриндининг ўлимини эшитгач, бе-маъни саналган шу тушни яна ёдга олди. Юзи очилиб, қиблага мойил қаратиб қўйилган майитни эслади. Тобут олдида, сўнг қабр атрофида ўйнаётган Кесакполвон кўз олдида гавдаланди. “Бизга тўй, сенга аза”, деган гапи қулоғи остида жаранглади.

Чувриндининг уйига келиб кутилмаган фожиадан гангиб қолган ўғлини бағрига босганида, ўз фарзандидай суюмли бу йигитчанинг хўнграб айтган гаплари кечаги туш зиндонининг қулфига калит бўлиб тушди гўё. “Кечаси чақиртирган экансиз, келганларида кайфлари бор эди, машинани мен ҳайдай қолай десам, кўнмадилар... Ажал чақирган экан...”

Ажал чақирган экан... Нима демоқчи бола? “Сиз – ажалсиз!” демоқчими? Боланинг ўйламай айтиб юборган гапи Асадбекни ўйлантириб қўйди. чувриндини у чақиртирмаган эди. Ким чақиртирди? Чақиртирган “ажал”нинг исми – Ҳайдар-Кесакполвонми? Ё Хонгирейнинг чаёндай изғиб қолган одамларими? Ё хожасига содиқ қолган Ҳосилбойваччанинг йигитлариданми? Қанча ўйламасин, тарозининг палласи Кесакполвон томон босиб кетаверди. “Хонгирей ҳам, Ҳосилбойваччанинг йигитлари ҳам Маҳмудни ўлдириб бир манфаат тополмайди. Қасд қилса менга ташланарди. Ё мени “ўладиган касал, шундай ҳам тинчиб кетади”, деб аяшдими”, деган хулосага келди. Хулосаси бир томондан тўғри эди: Хонгирей унинг тузалмас хаста эканини билгач “хотиржам ўлволсин”, деб марҳамат қилган эди. Хулосанинг нотўғри ери шундаки, хотиржам ўлволишга изн берган Хонгирей унинг хотиржам ўлишини хотиржам равишда кута олмас эди. “Қирол ўлди, яшасин қирол!” деганларидек, янги қирол муаммоси уни бефарқ қолдириши мумкин эмасди. Гап ўзига муте одамни қирол тахтига ўтқозишдагина эмас. Тахтга ким ўтирса ҳам қайириб олишга қурби етади. Бўйсинишни истамаган янги қиролга аталган биттагина ўқ тўпшонча ўқдонида занглаб қолмайди. Хонгирейнинг муддаоси бошқа: Асадбекка вафо қилмаган тахтга, лалаймаган одам ўтириши шарт. Сиёсатчилар тили билан айтганда, бу тахтга кураш йўли билан борган маъқул. Ким ақллироқ бўлса, ким раҳмдил бўлмаса, ким рақиби қалбини суғуриб олиб чайнаб ютишга қодир бўлса – ўша қирол!

Асадбек Кесакполвоннинг тахтга интилишини кутган-у, аммо Хонгирейнинг бу мақсадидан беҳабар эди. Кесакполвоннинг карнай-сурнай навосига эмас, балки Хонгирейнинг дўмбрасига ўйнаётганини кейинроқ фаҳмлайди. Кейинроқ фаҳмлайдию илон чақиб, доғда қолган одам ҳолига тушади. Инграйди, тўлғонади, қани энди бундан бир фойда бўлса?!

Бунга ҳали вақт бор. Ҳозирча илон унинг илик бағрида, озгина бесаранжомлиги инобатга олинмаса роҳатда дейиш ҳам мумкин.

Жанозага қадар ҳам, қабрга тупроқ тортилаётганда ҳам Асадбек беихтиёр равишда Кесакполвонни кузатди.

Майит лахадга кўйилаётганда Кесакполвоннинг “Вой жигарим! Вой укажоним!” деган ўкириги “Вой, отам!” деб бўзлаётган болаларнинг ноласини босиб кетди.

Асадбек гўрков тутган кетмон юзига бир сиким тупроқ ташлагач, Жалил уни ёмғирдан панага, нарироқдаги шийпонга тортмоқчи бўлди. Бу билан хаста дўстини ҳам ёмғирнинг савалашидан, ҳам рухий азобдан ҳимоя этмоқчи эди. Асадбек унга норози киефада қаради. Шунда Жалил намланган кўзлар эгасининг дарду ғам денгизи нақадар мавжли эканини фаҳмлади. Кўзларининг бу каби дардли бокишини у кўп йиллар муқаддам кўрганди. Укаси, сўнг онаси дафн этилаётганда ҳам қорачиқни шундай ғам пардаси тўсган эди. Асадбек ўшанда ҳам овоз чиқариб йиғламаган эди.

Асадбек Чувриндининг ўғли кўлидаги белкуракни олиб қабрга беш-олти марта тупроқ ташлагач, бир оз чекинди, аммо узоқ кетмади. “Таборақ” ўкилиб, юзларга фотиҳа тортилгач, Жалил тарқалаётган одамларга кўшилиб нари юрди, сўнг қабр тепасида ёлғиз қолган Асадбекни, у томон юра бошлаган Кесакполвонни кўргач, тўхтади.

Асадбек “ҳамма ёқни бўктириб ташлайман” дегандай керилиб ёгаётган қор аралаш ёмғирнинг қилиғига парвосиз равишда турарди. “Бу ер менинг жойим эди, Маҳмуд укам... Сенга қасд қилгани хор қилмагунимча ёнингга келмайман...”

Қадимда қабристонни зиёрат этмоққа ижозат йўқ экан. сўнг “бандалар мазористонни кўриб охиратни ўйласин”, деган мақсадда рухсат этилган экан. Шунга кўра эртами-кечми қисмати қаттиқ гувалага бош қўймоқ бўлмиш одам гавбани, шайтон васвасасидан қутулмоқни ўйлаши керак. Юзларига қор зарралари, совуқ ёмғир томчилари урилаётганини сезмай турган Асадбек эса изминиблис ҳукмига тўла топшириб, яна тошга айланган қалбини қасам билан қувватлантирган эди. Зулмга зулм билан жавоб қилмоқ унинг наздида ҳақиқат эди.

Ҳукм қатъийлашган пайтда кимдир кўлидан ушлаб торгди. Ўгирилиб қаради: Кесакполвон.

– Сен менинг юрагимга тупурдинг, – деди Асадбек.

– Ундай дема, Асад, агар шу менинг ишим бўлса – Худо урсин!

– Йўқол!

– Асад...

– Йўқол дедим!

Кесакполвон уч-тўрт кадам чекинди-ю, аммо йўқолмади. Ошнасининг шумшайиб туришига тоқат қилмаган Жалил унга яқинлашиб, жикқа хўл елкасига қўл ташлади.

– Асад, юр, келди-кетдига қараб туришинг керак.

Асадбек акасининг йўриғидан чиқмайдиган мўмин боладай Жалил бошлаган йўлга юрди.

Машина Чувринди яшаган кўчага яқинлашганда Асадбек Ҳалимжонга:

– Ўнгга бурма. Тўғрига ҳайда, – деди. Сўнг пича сукут сақлагач, қўшиб қўйди: – Эски уйимга ҳайда.

Жалилга унинг бу қарори ғалати туюлди.

– Сен бу ерда туришинг керак, – деди у.

– Туролмайман... чидолмайман.

– Бормасанг... сендан кўришади...

Асадбек жавоб бермади. Ҳалимжон бурайми ё кета-верайми, дегандай машинани секинлатди. Буни сезган Асадбек зардали товушда буюрди:

– Тўғрига ҳайда, дедим!

Жалил Асадбекнинг бу буйруғига эътироз билдирмади. Машинадан тушиб ошнасига эргашганда Асадбек уни остонада тўхтатди:

– Уйингга борақол.

Жуда майин, дардли, айни чоқди илтимос оҳангида айтди. Бошқа вазият бўлганида Жалил “Одамга ўхшаб гапиришни ҳам билар экансан, а” деб узиб олган бўларди. Ҳозир эса “укамдан хабар олай-чи”, деб ота ҳовлисига кириб кетди.

Совуқ уй. Совуқ танча. Худди қирк йил аввалги каби.

Хўл палтосини ечмай танчага ўтириб, қунишди. Эти увишди. Дераза орқали ташқарига қаради. Осмону замин ҳукмронлиги учун бир неча соатлик олишувдан сўнг бемаврид ёпирилган шошқалоқ ёмғир, қишнинг сўнгги совуқ нафасига дош беролмай чекинган, қор зарралари эса ғалабадан масъуд, шошмай-шошмай, яйраб-ййраб, учиб-учиб, сўнг аталаси чиқаёзган ерга аста кўнарди. Икки ярим ойлик қиш ҳукмида томир-томирларигача музлаётган замин юзига қўнаётган қор зарраларидан гўё

жунжикарди, хўл палтоси билан совуқ танчада ўтирган одам каби қунишарди. Орадан кўп фурсат ўтмай ет сатҳи оқарди. Асадбекнинг хаёлига урилайтган фикрлар бу безор қор зарралари каби эмас, балки беаёв урилувчи дўл сингари эди.

Красноярга бориб қайтганига қадар бу уйга ҳар келганида, шу ердан ўтириб дераза оша кўча томонга қараганида гўё эшик очиларди-ю, чана кўтарган дадаси кўзига кўринарди. У бир-икки қадам босарди-ю, аммо уй остонасига етиб келолмасди. Унинг изидан ўша икки одам пайдо бўларди. Дадасининг “Тойчок!” деган хитобини уларнинг “Биз дўстлармиз, отанг – халқ душмани!” деган совуқ сасалари бўғиб ўлдирарди. Отасининг қабрини зиёрат қилиб қайтгач, ўзи ҳам тушунмаган ҳолда, бу манзара кўринмай қолди. Кимдир уй ичида хўрсинди. Бир эмас, бир неча марта хўрсинди. Асадбек бу ҳолатдан бир оз чўчиди ҳам. Уйда узоқ ўтира олмади.

Ҳозир ҳам дадасини кўриш илинжида яна қаради. Эшик очилди...

Эшик очилди-ю, Жалил ижроқўм вакилини бошлаб кирди. Асадбек “йўлни нариги маҳалладан сол, бу ер бузилмайди”, дегач, “ижроқўмдан келган ўртоқ” беихтиёр равишда “иш бошланган, лойиҳани ўзгартириб бўлмайди”, деб юбордию тилини тишлади. Асадбекнинг ўкрайиб қарашига дош беролмай, изига чекинди. Жалил унга эргашган эди, Асадбек заҳарли овозда уни тўхтатди:

– Жалил!

– Кузатиб кўяй, – деди Жалил, остона ҳатлаб.

– Жалил! – заҳарли овоз энди таҳдид либосига ўралди. – Ўтир. Чақирилмаган меҳмон, ўзи кетаверади.

– Танчага чўғ олиб чиқаман.

– Ўтир дедим, сенга!

Жалил қайтиб, танчага омонат ўтирди. Кейин ўрнидан туриб қўшни хонага кирди-да, электр печи олиб чиқиб кўйгач:

– Аҳмоқлик ҳам эви билан-да. Сен аҳмоқка кўшилиб шамоллашга тобу тоқатим йўқ, – деб яна ташқарига чиқди. Уч-тўрт дақиқадан сўнг хокандоз тўла чўғ кўтариб кириб танчага солди. Чал панжасида сиқимлаб турган исирикни чўғ устига ташлаб, жойига ўтиргач, “гапинг бўлса, ана энди гапир” дегандай ошнасига қараб олди.

Асадбекнинг унга айтадиган гапи йўқ эди. Фақат бир неча дақиқалик ёлғизликдан сўнг дўстининг ёнида бўлмоғини истаб қолганди. Бир зумлик сукутдан кейин Жалил қарашига ярашиқли жавоб олди:

– Илгари ҳам шунақа аҳмоқмидинг ё энди аҳмоқ бўляпсанми?

– Ҳа, укаҳон, нимага ачишиб қолди?

– Ўртоғингни бошлаб киришинг шартмиди?

Жалил нотўғри иш қилганини англаб турса ҳам айби-га иқрор бўлгиси келмади:

– Уйма-уй юрган экан, мен бошлаб келибманми?

Жалил авж пардасини озгина кўтариш эвазига даҳанаки олишувни дебчасидаёқ ўз фойдасига ҳал қилди. Итининг феъли эгасига маълум деганларидек, ошнасининг қилиғини яхши билган Асадбек “яна бо-биллаб бермасин”, деган ҳавотирли ўйда мағлублик тамғасига итоат этиб, битта гапдан қола қолди.

Оёғидан иссиқ ўтгач, бадани бўшашди. Уйку босиб мудрай бошлаганда кўча эшик очилиб, остонада тўн билан телпак кўтарган Ҳалимжон кўринди. Жалил ўрнидан тураётганида Асадбек кўзларини очиб, ташқарига қараб олди-да, ошнасининг меҳрибонлигидан ийиб кетди. Тўн, телпак, иссиқ жун кўйлак, жун пайпоқ олиб келишга Ҳалимжонни жўнатиш ҳатто ўзининг ҳам хаёлига келмаган эди. Асадбек кийимларини алмаштириб олгач, декчада қайноқ шўрва, иссиқ нон, чой киритилди. Асадбекнинг иштаҳаси бўлмаса ҳам ўртоғининг зўри билан шўрвани хўриллатиб ичиб олди-ю, пешонасидан тер чиқиб, танаси яйради.

Икки пиёла чойни кетма-кет ичиб олгач, Жалил лўлаболишга ёнбошлади:

– Камбағалнинг тўйгани – чала бой бўлгани, – деди у кекириб. – Сенга кўшилиб мен ҳам бой бўлдим, Худога шукр.

– Мен-чи? – деди Асадбек.

– Сен мендан батарроқ камбағалсан.

– Шўрва ичгандан кейин ҳамми?

– Сен камбағал-бой деганда нимани тушунасан ўзинг?

Пулнинг кўп бўлса бойсан-у, йўқ бўлса камбағалмисан?

Пул деганинг қўлнинг кирими? Сробитхоннинг гаплари-ни эшитганмисан? Одамнинг чўнтаги эмас, иймони бой

бўлиши керак. Эгамнинг олдига шу бойлик билан бориб рўпара бўласиз.

– Шўрва ичса, иймон бой бўладими?

– Калланг жойидами? Шўрва нимаю иймон нима, фаркига борасанми ўзинг?

Жалилнинг чала муллалиги тутиб, у ер-бу ерда эшитганларини дастак қилиб “амри маъруф”ни бошлаб юборди. Асадбекнинг жимгина ўтириб тинглаши Жалилга илҳом берди – ҳали у, ҳали бунисидан чўқилаб-чўқилаб, бўзчи билганини тўқигандай гапираверди.

Асадбекнинг сомелиги зоҳиран эди. Хаёли Чувриндининг ўлимига доир муаммолар чигилини ечиш билан банд бўлгани сабабли айтилаётган насиҳатлар у қулоғидан кириб бунисидан чиқар, мияга ўтишга, фикр хазинасидан жой олишга унинг ожиз ҳолати йўл қўймас эди. Унинг учун энг маъқули – Жалилнинг тинмай “сайраб” туриши. Нима деса ҳам майли, гапирса бас, ҳозирги ҳолатида Асадбекнинг вайрон кўнгли ёлғизлик азобига дош беролмайди. Жалил уйига кириб чикқунича буни ҳис қилди – уй деворлари ўрнидан силжиб, уни сиқа бошлади. Жалилнинг жим ўтириши эса, ёлғизликдан ҳам ёмонроқ.

Тош бўлиб қотган, муҳрланган қалбни эритмоқ фурсати ўтганини фаҳмламаган Жалил ошнасининг ўзига хос мамлакат фиръавни эканини, охират қисмати ҳам фиръавники каби эканини ўйлаб кўрмаган эди.

– Худо сенинг жонингни қайтиб берди, бир ўлиб, бир тирилдинг, – деди Жалил. – У дунёга ўтишингга бир қарич қолувди. Ўлсам нима бўламан, деб ўйладингми ҳеч?

Бу савол Асадбекнинг сомелиги сохта экани, “амри маъруф”ни тингламаётганини фош қилиб қўйди.

– Сенга гапиряпманми ё деворгами? – деди Жалил зардали оҳангда.

– Гапингни қайтар, тушунмадим, – деди Асадбек енгил йўталиб.

– Эшитсанг тушунардинг, – Жалил шундай дегач, саволини такрорлади.

Асадбек хаёлидаги паришонликни яшириш учун жавобдан бўйин товлади:

Lituz.com

**To'liq qismini
Shu tugmani
bosish orqali
sotib oling!**